

rijksuniversiteit
groningen

**Een verkennend onderzoek naar de ervaringen van zorgprofessionals
over de implementatie van psychosociale assistentiehonden bij cliënten
met psychische problemen.**

Student: Daantje van der Staaij (S4383001)

Begeleider en eerste beoordelaar: dr. S. van der Steen

Tweede beoordelaar: dr. M. Hingstman

Rijksuniversiteit Groningen

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Bachelorwerkstuk Pedagogische Wetenschappen

7 juni 2024

Aantal woorden: 7987

Abstract

The perspective of healthcare professionals on implementing assistance dogs is under-researched, despite their crucial role in this area. This study aims to provide insights into healthcare professionals' experiences with psychosocial assistance dogs for youth with mental health problems. The research question was: What are healthcare professionals' experiences regarding the implementation of psychosocial assistance dogs for clients with mental health problems? Semi-structured interviews were conducted with eight healthcare professionals. The data underwent coding utilizing the constant comparison method, along with open, axial, and selective coding techniques. The results revealed several themes: 'Healthcare Professional Engagement', 'Impact of Assistance Dogs', and 'Nature of Assistance Dog Issues'. 'Healthcare Professional Engagement' included subcategories such as involvement in the application process and degree of involvement. 'Impact of Assistance Dogs' covered subcategories like progress, setbacks, and challenges. 'Nature of Assistance Dog Issues' yielded subcategories such as recommending an assistance dog, considerations for recommendation, discouraging an assistance dog, and associated considerations. The study recommends acknowledging the complexity of this topic and conducting further research to better understand the role and effectiveness of assistance dogs in mental healthcare. Future research should focus on how targeted training and education programs for healthcare professionals can enhance their understanding of assistance dogs, investigate the long-term effects of psychosocial assistance dogs on clients' well-being, compare assistance dogs with other therapies, and utilize data triangulation. By improving understanding, healthcare delivery can be enhanced, ultimately reducing mental health problems among youth.

1. Inleiding

Een goede mentale gezondheid is een toestand waarin een individu zich bewust is van zijn of haar vaardigheden, goed met stress omgaat, productief werkt en een zinvolle bijdrage levert aan de gemeenschap (WHO, 2010). Een goede mentale gezondheid komt voort uit effectieve prestaties van mentale functies, waardoor mensen in staat zijn om productieve activiteiten te ondernemen, relaties te kunnen aangaan met anderen, het vermogen hebben om zich aan te passen aan veranderingen en tegenslagen te overwinnen (Keyes, 2002). Voor mensen met psychiatrische problemen, is het van belang om behandeling en ondersteuning te ontvangen (Boer et al., 2022), aangezien psychiatrische problemen het vermogen om met stress om te gaan, productief te zijn en bij te dragen aan de gemeenschap, kunnen verstoren. Dit is een essentieel onderdeel van het behouden van het mentale welzijn (Boer et al., 2022). Tegenwoordig is het een belangrijk onderwerp om aan het licht te brengen, want cijfers over welzijn en geestelijke gezondheid wijzen de afgelopen twintig jaar op toenemende problemen (Boer et al., 2022).

Onderzoek toont aan dat 81% van de jongeren tussen de 18-25 jaar zich in 2021 gelukkig voelde, terwijl dit in 1997 nog 91% was (CBS, 2022). Dit wijst op een forse afname in tevredenheid onder jongeren van 10%. Deze statistieken tonen aan dat steeds meer jongeren lijken te worstelen met mentale problemen, wat een aanzienlijke impact kan hebben op individuen, gezinnen en gemeenschappen. Mentale problemen kunnen leiden tot ernstige stoornissen en verstoringen (CBS, 2022), waarbij het van cruciaal belang is om passende interventiestrategieën te implementeren om de problematiek te verminderen of te verhelpen (Stevens et al., 2018). In de afgelopen decennia is de ondersteuning van dieren op het gebied van therapie aanzienlijk toegenomen (Nurenberg et al., 2015). Als een potentieel effectieve interventiestrategie om de mentale welzijnsproblemen van jongeren te verminderen, wordt de inzet van psychosociale assistentiehonden genoemd (Rodriguez et al., 2020).

Psychosociale assistentiehonden kunnen verschillende benamingen hebben: hulphonden, begeleidingshonden, enzovoort (Gillet, 2014). In deze studie worden de termen ‘hulphonden’ en ‘psychosociale assistentiehonden’ door elkaar heen gebruikt. De hulphond wordt getraind om individuen bij te staan die gediagnosticeerd zijn met een psychische aandoening (Rodriguez et al., 2020). Deze honden zijn zorgvuldig geselecteerd en opgeleid met het specifieke doel om mensen te helpen bij het betreden van openbare ruimtes, reizen met het openbaar vervoer en deelnemen aan sociale activiteiten die anders ontoegankelijk voor hen zouden zijn (Lloyd et al., 2019). Naast

de specifieke fysieke taken die een assistentiehond uitvoert, biedt de hond ook gezelschap, emotionele en sociale ondersteuning (Rodriguez et al., 2020). Zo kan het aaien van een hond niet alleen angst en paniekaanvallen verminderen, maar heeft de aanwezigheid van een hond ook een positieve invloed op depressieve gevoelens (Van der Helm, 2020; Lloyd, 2019). Verder kunnen hulphonden hun eigenaren met bijvoorbeeld PTSS uit een herbeleving of dissociatieve staat halen door hen met hun poot aan te raken (Beetz et al., 2012; Lloyd, 2019). Tevens ervaren hondeneigenaren dat hun hond hen laat ontwaken tijdens nachtmerries en dat ze zich minder eenzaam voelen (Bergen-Cico et al., 2018). Daarnaast blijkt de aanwezigheid van een hond invloed te hebben op het ongewenste gedrag van de eigenaar en kunnen ze ongewenst contact van anderen blokkeren (Walther et al., 2017; Lloyd, 2019). Onderzoek toont aan dat deze aspecten, samen met de sociale faciliterende effecten van de hond in het openbaar, aanzienlijk kunnen bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van leven van mensen met handicaps (Rodriguez et al., 2020).

De inzet van psychosociale assistentiehonden kan relevant zijn voor verschillende soorten problematiek. Problematiek waarbij psychosociale assistentiehonden onder andere ondersteunen is depressie (84%), angst (61%), PTSS (62%) en paniekaanvallen ((57%) Lloyd, 2019). Vaak is er sprake van comorbide problemen bij de cliënten (Lloyd, 2019). Overige problematiek waarbij de psychosociale assistentiehond effectief kan ondersteunen zijn; een obsessief compulsieve stoornis, een autismespectrumstoornis en een eetstoornis (Lloyd, 2019). Verschillende onderzoeken, waaronder een analyse van 147 statistische vergelijkingen tussen mobiliteits-, signaal-, geleide en medische honden, hebben aangetoond dat het hebben van een hulphond een positieve invloed heeft op het emotionele functioneren, het gevoel van eigenwaarde en de vitaliteit van de begeleiders (Rodriguez et al., 2020). Bovendien suggereert een literatuuroverzicht dat service- of geleidehonden kunnen worden beschouwd als mogelijke interventies voor mensen met mentale problemen (Modlin, 2000). Uit ander onderzoek blijkt dat 14 van de 39 hulphondenbezitters zich na het verkrijgen van een hond minder kwetsbaar voelden (Zee, 1983). Hoewel sommige van deze onderzoeken (Modlin, 2000; Zee, 1983) oud zijn en mogelijk de nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en relevantie beïnvloeden (Heale & Twycross, 2015), blijft de kracht van de relatie tussen begeleider en hond ongeacht de rol van de hond van groot belang voor de verbetering van de kwaliteit van leven, vooral bij mensen met een handicap (Gravok et al., 2019). Over het algemeen wordt uit praktijkervaring steeds meer bevestigd dat psychosociale assistentiehonden positieve effecten hebben op het sociale en psychologische welzijn van jongeren (Lloyd, 2019). Hoewel

deze resultaten veelbelovend zijn, blijft er in de wetenschappelijke literatuur een gebrek aan concreet bewijs voor de positieve effecten van psychosociale assistentiehonden op het sociale welzijn van jongeren (Foltin et al., 2023). Het beschikbare bewijs dat er is, is voornamelijk gebaseerd op ervaringen van de jongeren zelf. Het perspectief van de zorgprofessional over de implementatie van de hulphond blijft onderbelicht in de wetenschappelijke literatuur. Er is bijvoorbeeld weinig onderzoek gedaan naar in hoeverre zorgprofessionals op de hoogte zijn van specifieke regels en voorschriften met betrekking tot het inzetten van hulphonden in een zorginstelling (Merk et al., 2021). Dit terwijl de zorgprofessional een uniek inzicht kan geven in de positieve invloed, maar ook de mogelijke nadelen van een hulphond, die de jongeren mogelijk zelf niet waarnemen (Winkle & Hendrix, 2012). Hierom is het van cruciaal belang dat zorgprofessionals zich bewust moeten zijn van de nadelen van een hulphond bij het doen van aanbevelingen, omdat jongeren mogelijk zelf niet alle effecten van een psychosociale assistentiehond waarnemen (Winkle & Hendrix, 2012).

Zorgprofessionals spelen namelijk een onmisbare rol voor cliënten bij de implementatie van een hulphond. Ze zijn gespecialiseerd in het evalueren van persoonlijke status bij cliënten en het bieden van ondersteuning op verschillende gebieden van het menselijk functioneren, waaronder fysiek, emotioneel, sociaal en cognitief functioneren. Deze ondersteuning strekt zich uit over alle levensfasen, van kindertijd tot volwassenheid en ouderdom (Winkle & Hendrix, 2012). Ze beoordelen de behoeften van de cliënt, analyseren of de hulphond passend is en bieden deskundige begeleiding gedurende het hele traject in het dagelijks leven van de cliënt; van het idee van een hulphond tot de volledige integratie ervan (Winkle & Hendrix, 2012). Ook vervullen ze een essentiële rol in het proces van het implementeren van een psychosociale hulphond, doordat ze cliënten en trainingsorganisaties helpen bij het overwinnen van obstakels voor, tijdens en na het plaatsingsproces (Winkle & Hendrix, 2012). Dit omvat bijvoorbeeld situaties waarin cliënten moeite hebben om uit te spreken dat ze mogelijk een hulphond willen. Doordat zorgprofessionals vaak nauw contact hebben met jongeren tijdens behandelingen, kan het begrijpen van hun perspectief waardevol zijn voor toekomstige interventies en behandelingen, waar andere zorgprofessionals zich mogelijk mee kunnen identificeren. Het begrip van zorgprofessionals over de regelgeving van hulphonden is essentieel voor het handhaven van naleving en het verminderen van eventuele risico's op gezondheid (Merk et al., 2021). Dit onderzoek zal daarom inzicht verschaffen in de ervaringen van zorgprofessionals met betrekking tot het implementeren van

psychosociale assistentiehonden voor jongeren met psychische problemen. De volgende onderzoeksvraag staat centraal in dit onderzoek: *Wat zijn de ervaringen van zorgprofessionals met betrekking tot het implementeren van psychosociale assistentiehonden bij cliënten met psychische problemen?* De hoofdvraag zal beantwoord worden aan de hand van een aantal deelvragen:

1. Hoe verschilt de betrokkenheid van zorgprofessionals met betrekking tot het implementeren van hulphonden bij cliënten met verschillende soorten problematiek?
2. Hoe beoordelen zorgprofessionals de veranderingen in het welzijn en gedrag van hun cliënten na de komst van de hulphond?
3. Bij welke problematiek achten zorgprofessionals een hulphond passend voor cliënten met psychische problemen?

2. Methode

Dit onderzoek is onderdeel van een onderzoek naar welke verandering een hulphond kan brengen in het leven van cliënten, voor wie en wanneer de inzet van een hulphond passend is en wat zorgverzekeraars en gemeenten nodig hebben om een goed geïnformeerde keuze te maken voor de vergoeding van de hulphonden.

2.1 Onderzoeksdesign

Om te achterhalen wat de ervaringen zijn van zorgprofessionals met betrekking tot het implementeren van psychosociale assistentiehonden bij cliënten met psychische problemen, is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. In dit onderzoek zijn interviews afgenomen met zorgprofessionals om inzicht te krijgen in hun ervaringen en percepties met betrekking tot de implementatie van deze honden. De interviews zijn semi-gestructureerd afgenomen, wat betekent dat er een vooraf bepaalde lijst met vragen was. Ook doorvragen was mogelijk, afhankelijk van het antwoord van de respondent. Het streven van het onderzoek was om een steekproef uit te voeren met 10 participanten (N=10).

2.2 Participanten

Aanvankelijk werd voor de interviews een inclusie criterium opgesteld waarbij de respondenten zorgprofessionals moesten zijn die in de geestelijke gezondheidszorg werkzaam zijn als psycholoog, behandelaar of begeleider, en ten minste één cliënt hebben met een (wens voor) psychosociale assistentiehond. Al snel bleek dit criterium te streng, aangezien er niet voldoende respondenten gevonden konden worden die hieraan voldeden. Daarom werden de inclusiecriteria versoepeld door ook zorgprofessionals te accepteren die niet direct cliënten met een hulphond hebben behandeld, maar die wel relevant werden geacht voor het onderzoek vanwege hun inzicht in wanneer een hulphond passend kan worden ingezet. Uiteindelijk bestond de steekproef uit 8 zorgprofessionals.

2.3 Procedure

Deelnemers werden zowel via een indirect netwerk als via het persoonlijke netwerk van de onderzoekers geworven. Het contact verliep per e-mail en Whatsapp. Voordat de interviews afgenomen konden worden, kregen deelnemers eerst een document met aanvullende informatie en dienden zij een toestemmingsformulier te ondertekenen. Wanneer dit gebeurd was, werd een geschikte datum gekozen voor het houden van het interview. De interviews duurden in totaal

tussen de 60 en 90 minuten. De interviews zijn online afgenomen met behulp van het programma Google Meet. Vervolgens zijn er audio-opnames gemaakt, waar de participant voor aanvang van de interviews akkoord mee is gegaan middels het toestemmingsformulier. Alle interviews zijn genummerd en gekoppeld aan persoonsgegevens in een moederbestand, waar alleen de hoofdaanvrager toegang toe heeft. Op deze manier wordt de anonimiteit gewaarborgd. Het onderzoeksprotocol is goedgekeurd door de ethische commissie van de Rijksuniversiteit Groningen.

2.4 Instrumenten

De interviewleidraden, die voor de semi-gestructureerde interviews zijn gebruikt, zijn opgesteld door de onderzoekers van het hoofdonderzoek. Deze worden als richtlijn gebruikt voor het uitvoeren van de interviews van het huidige onderzoek. Het interview begint met vragen over kennis over hulphonden. Vervolgens wordt er gevraagd naar ervaringen met cliënten met hulphonden. Daarna wordt er gevraagd over effecten van de hulphond op cliënten, gevolgd door vragen over aanbevelingen en overwegingen voor de inzet van de hulphond. Alle belangrijke vragen uit de interviewleidraad zijn te vinden in tabel 1. De vragen 8, 8a, 8b, zijn relevant voor deelvraag 1, de vragen 9, 9a en 10 zijn relevant voor deelvraag 2 en de vragen 6, 6a, 7 en 7a zijn relevant voor deelvraag 3. De gehele interviewleidraad is te vinden in bijlage A. Deze vragen zijn gecodeerd, wat inhoudt dat de drie deelvragen in hoofd- en subcategorieën zijn ingedeeld.

Tabel 1

Deelvraag 1	8: Bent u wel eens betrokken geweest bij het proces om de hulphond te verkrijgen (de aanvraag bij een hulphondorganisatie en/of financiering hiervan)? 8a: Vindt u dat hulpverleners betrokken moeten zijn bij dit proces? 8b: Zo ja, hoe?
Deelvraag 2	9: Kunt u iets vertellen over hoe het uw cliënt(en) verging vanaf het eerste idee voor een hulphond tot het punt dat deze daadwerkelijk in diens leven kwam? 9a: Was de situatie stabiel, was er een vooruitgang of achteruitgang te merken? 10: Kunt u iets vertellen over hoe het uw cliënt(en) verging vanaf het punt dat de hulphond in diens leven kwam? Was er verschil te merken, en zo ja vanaf wanneer?
Deelvraag 3	6: Bij cliënten met welke problematiek zou u een psychosociale hulphond aanraden? 6a: Welke factoren neemt u hierbij in overweging? 7: In welke gevallen zou u juist geen hulphond aanraden? 7a: Welke factoren neemt u hierbij in overweging?

2.5 Data-analyse

De interviews met audio-opnames zijn getranscribeerd en geanalyseerd. Hierbij is de inhoud van de interviews gecodeerd, waarbij specifieke thema's en patronen werden geïdentificeerd. Atlas.ti is gebruikt, waarmee onderzoekers codes konden toewijzen aan delen van de tekst, clusters van gerelateerde codes identificeren en thema's coderen.

Het coderingsproces begon met open codering, waarbij tekstfragmenten werden gelabeld met codes om interviews te categoriseren op basis van overeenkomstige onderwerpen. Vervolgens werden de codes binnen elk interview vergeleken en gecombineerd onder een overkoepelende code tijdens de axiale codering. Ten slotte werd selectieve codering toegepast om verbanden en vergelijkingen tussen codes in verschillende interviews te identificeren. Dit proces resulteerde in

een overzicht van relevante begrippen en verhelderde de onderlinge verbanden. Dit resulteerde in een codeboom te vinden in bijlage B. Hierdoor konden de onderzoeksvragen worden beantwoord.

Na codering en thematische analyse hebben onderzoekers de resultaten geïnterpreteerd om inzicht te krijgen in de ervaringen van zorgprofessionals met betrekking tot een psychosociale assistentiehond voor cliënten met psychische problemen. Potentiële codes die voor de start van de data-analyse als mogelijk interessant werden geschat waren: ‘Ervaringen zorgprofessionals met hulphonden bij diverse problematiek’, ‘Overwegingen voor aanbevelen hulphond’, ‘Effecten hulphonden op welzijn en gedrag’, ‘Ervaringen cliënten na integratie hulphond’, ‘Rol en noodzaak zorgverleners in proces’.

In dit onderzoek zijn verschillende maatregelen genomen om zowel de betrouwbaarheid als de validiteit te waarborgen. Om te vermijden dat de deelnemers sociaal wenselijke antwoorden zouden geven, heeft de interviewer benadrukt dat het essentieel was om eerlijk en gedetailleerd te reageren op alle vragen die werden gesteld. Dit om de validiteit te waarborgen. Om ervoor te zorgen dat de interviews betrouwbaar waren, werden de vragen duidelijk en begrijpelijk geformuleerd, met aanvullende uitleg indien nodig. Overwegend werden open vragen gebruikt om diversiteit aan antwoorden te stimuleren. Wanneer relevant, werden gesloten vragen gesteld gevolgd door open vragen om meer diepgang te verkrijgen.

3. Resultaten

De analyse van de semi-gestructureerde interviews onthult drie hoofdcategorieën die een scala aan ervaringen van zorgprofessionals belichten met betrekking tot de implementatie van psychosociale assistentiehonden bij cliënten met psychische problemen. De eerste hoofdcategorie betreft de betrokkenheid van zorgprofessionals bij het implementatieproces, met de bijbehorende deelvraag: ‘Hoe verschilt de betrokkenheid van zorgprofessionals met betrekking tot het implementeren van hulphonden bij cliënten met verschillende soorten problematiek?’. De tweede hoofdcategorie richt zich op hoe zorgprofessionals veranderingen in welzijn en gedrag waarnemen en beoordelen, met als bijbehorende deelvraag: ‘Hoe beoordelen zorgprofessionals de veranderingen in het welzijn en gedrag van hun cliënten na de komst van de hulphond?’. Tenslotte wordt dieper ingegaan op de aard van problematiek waarbij zorgprofessionals een hulphond als passend beschouwen. Bij deze hoofdcategorie hoort de deelvraag: ‘Bij welke problematiek achten zorgprofessionals een hulphond passend voor cliënten met psychische problemen?’. Elk hoofdthema wordt verder toegelicht aan de hand van verschillende subcategorieën, zoals weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2

Relatie tussen deelvragen, hoofd- en subcategorieën en aantal citaten

Hoofdcategorie	Subcategorie	Aantal citaten
Deelvraag 1: Betrokkenheid zorgprofessional		30
	Betrokkenheid bij aanvraag	12
	Mate van betrokkenheid	18
Deelvraag 2: Impact hulphond		42
	Vooruitgang	25
	Achteruitgang	8
	Vraagstukken	9
Deelvraag 3: Aard problematiek hulphond		44
	Problematiek aanraden hulphond	7
	Overweging aanraden hulphond	15
	Problematiek afraden hulphond	12
	Overwegingen afraden hulphond	10

3.1 Betrokkenheid zorgprofessional

De eerste hoofdcategorie behandelt de betrokkenheid van zorgprofessionals bij het implementeren van hulphonden bij cliënten. De subcategorieën zijn ‘Betrokkenheid bij aanvraag’ en ‘Mate van betrokkenheid’.

3.1.1 Betrokkenheid bij aanvraag

Met ‘Betrokkenheid zorgprofessional’ wordt de aanvraag bij een hulphondenorganisatie en/of de financiering hiervan bedoeld. Deze vraag is niet relevant voor vier respondenten omdat ze niet betrokken zijn geweest bij de aanvraag. De overige vier respondenten geven aan het proces te hebben meegemaakt. Eén van hen vertelt dat de cliënt zelf bij meerdere hulphondenscholen is geweest om zich aan te melden, maar is afgewezen omdat de problematiek te fors was. Uiteindelijk is de cliënt aangenomen voor een niet-gecertificeerde hond. De cliënt woont nog steeds beschermd en zit regelmatig in crisisopvang.

Een andere respondent heeft met haar cliënt eerst de zorgverzekeraar benaderd, die geen akkoord gaf. Dat gold ook voor de WMO. De cliënt is hierna een crowdfunding gestart. De cliënt is vervolgens op een wachtlijst van de hulphondenschool gezet, waarbij uiteindelijk een hulphond beschikbaar kwam die was afgekeurd als blindengeleidehond en daardoor goedkoper was. Op deze manier kon ze de hond met het geld van de crowdfunding financieren. De twee andere respondenten geven aan betrokken te zijn geweest bij de financiering en ook als emotionele steun in te staan voor de cliënt. Respondent 4 benoemt: “Daar ben ik als ambulante begeleider inderdaad betrokken bij geweest, bij al die gesprekken.”

3.1.2 Mate van betrokkenheid

‘Mate van betrokkenheid’ behelst de vraag of de respondenten vinden dat zorgprofessionals betrokken moeten zijn bij de aanvraag en hoe. De vraag is niet relevant voor drie respondenten en worden niet meegenomen in de analyse. Alle overige respondenten vinden dat de hulpverlener een actieve rol kan spelen bij de aanvraag van het proces. Eén zorgprofessional vindt dat hulpverleners actief ondersteunen in helpen met relativeren, emotionele steun kunnen bieden en een luisterend oor kan bieden. Drie van de vijf relevante respondenten geven aan voornamelijk actieve ondersteuning te bieden in de financiering. Respondent 5 illustreert: “Ik denk vooral ondersteunend, dus helpen met het invullen van de formulieren, en samen telefoontjes plegen.” Een andere zorgprofessional geeft aan actief ondersteunend te zijn door in contact te zijn

met de hulphondorganisatie. Deze professional wil de cliënt stimuleren in het zelfstandige proces om creatief te denken, maar vindt wel dat hulpverleners geen besluiten moeten nemen.

3.2 Impact hulphond

De tweede hoofdcategorie gaat in op hoe zorgprofessionals de veranderingen in het welzijn en gedrag van hun cliënten na de komst van de hulphond beoordelen. De subcategorieën zijn ‘Vooruitgang’, ‘Achteruitgang’ en ‘Vraagstukken’.

3.2.1 Vooruitgang

Met ‘Vooruitgang’ wordt alle vooruitgang bedoeld die een persoon heeft ervaren na de komst van de hulphond. Een opmerkelijke verbetering is de kwaliteit van leven, waarbij respondenten opmerken dat cliënten een aanzienlijke toename ervaren. Voor sommigen biedt de hond niet alleen emotionele steun, maar vormt de hond ook kracht voor het behoud van levenslust. Zo illustreert respondent 4: “Het gaf haar veel steun, een toekomstperspectief, drijfveer en echt motivatie om te blijven leven”.

Bovendien blijkt uit de gegevens dat de aanwezigheid van de hulphond veel cliënten in staat heeft gesteld om zelfstandig te gaan wonen of de stap te zetten naar begeleid wonen. Dit laat een overgang zien naar een minder intensieve vorm van zorg, zoals die vaak wordt geboden in zorgparken van GGZ-instellingen. De zorgprofessionals wijzen erop dat deze verschuiving naar een zelfstandigere woonomgeving een positieve invloed heeft gehad op de ontwikkeling van hun cliënten.

Daarnaast worden veelal het ondernemen van activiteiten buitenhuis genoemd. Cliënten ondernemen zelfstandig uitstapjes naar de sportschool, maken gebruik van het openbaar vervoer en volbrengen taken zoals boodschappen doen en het behalen van het autorijbewijs. Er worden vaker dingen alleen ondernomen en respondent 3 zegt dat dat resulteert in meer zelfstandigheid en sociale betrokkenheid. “Op deze manier ontstaan er nieuwe situaties die zorgen voor meer sociaal engagement”, aldus respondent 4. Ook wordt genoemd dat contact met ouders weer is opgepakt door de hulphond en dat iemand zelfs gestopt is met zelfbeschadiging. Een respondent vertelt dat cliënten door de nieuwe situatie helemaal kunnen opleven en uit hun neerwaartse spiraal kunnen komen.

3.2.2 Achteruitgang

De tweede subcategorie is ‘Achteruitgang’. Hier wordt alle achteruitgang bedoeld die een persoon heeft ervaren na de komst van de hulphond. Drie van de acht respondenten vinden niet dat er een opmerkelijke achteruitgang plaatsvindt. Ze zeggen eerder dat de situatie hetzelfde is gebleven en dat problemen niet afnamen. Een andere respondent vertelt dat er een probleem ontstond bij één van haar cliënten. De hond had artrose waardoor deze niet langer in staat was om naar buiten te gaan, terwijl de cliënt dat wel wilde. De respondent benoemt dat deze situatie een onverwachte uitdaging illustreert, waarbij de gezondheidstoestand van de hond juist een negatieve invloed had op de mogelijkheden van de cliënt.

Eén respondent vindt het opmerkelijk dat de hulphond nog een optie is voor de cliënt terwijl er weinig vooruitgang wordt geboekt, kijkend naar de hoge verwachting die cliënten hebben van de hond. Respondent 4 zegt: “De crisisopnames zijn niet dusdanig verminderd dat iemand een goed leven kan leiden. Ik heb niet het idee dat deze mensen zich ontwikkeld hebben tot stabiele, gezonde, zich fijnvoelende mensen. Zeker niet.” Respondent 7 signaleert: “Zelfs met de hond wordt het niet beter, ga dat maar eens uitleggen aan jezelf en aan anderen.” Dezelfde respondent benoemt ook dat het lastig is om ervoor uit te komen dat zelfs wanneer je een hulphond hebt de situatie niet hoeft te verbeteren.

Ook wordt door een andere respondent benoemd dat het kan gebeuren dat het met iemand te slecht gaat om het traject af te maken. Bij sommige organisaties is er sprake van dat de hond mogelijk weggehaald zou kunnen worden als iemands gezondheid dusdanig slecht is om de behandeling te ondergaan. Net zoals dat normale begeleiding ook niet altijd werkt, kan dat ook gebeuren bij hulphondenbegeleiding. Respondent 6 zegt: “Ik denk niet dat het een tovermiddel is dat altijd werkt. Ik heb ook wel situaties gezien waarin het niet werkte.”

3.2.3 Vraagstukken

Een derde subcategorie omvat de vraagstukken die tijdens de interviews naar voren zijn gekomen. Deze vraagstukken zijn benoemd door de respondenten en illustreren uitdagingen waarvan zij vinden dat deze in de toekomst nauwkeuriger moeten worden onderzocht.

Het eerste vraagstuk wijst op de complexiteit van het beoordelen van de specifieke invloed van een hulphond op iemands welzijn en stabiliteit. Een respondent vraagt zich af of dit wijten is aan de aanwezigheid van de hond zelf, of dat andere factoren zoals de natuurlijke ontwikkeling van de persoon een rol spelen. Zo illustreert respondent 3: “En dat is natuurlijk een beetje het

lastige, want hoe komt het dat jij je beter gaat voelen? Als jij een hond al drie jaar hebt, je zit in je adolescentie en wordt volwassen, dan weten we dat je sowieso vaak iets stabielier wordt. Want de meest roerige tijd is dan ook een beetje voorbij. Dus waar komt dat precies van als je een hond al een paar jaar hebt?”

Een ander vraagstuk betreft de algemene positieve invloed die honden hebben op het leven van mensen. Dit roept de vraag op of de aanwezigheid van een hond niet altijd een positieve invloed heeft. Respondent 1 merkt op dat wanneer iemands problemen afnemen na de komst van een (hulp)hond, dit misschien sowieso al zou gebeuren, ongeacht of het een hulphond of een gewone huishond is.

Verder wordt benadrukt dat hulpverleners niet altijd nauwkeurig kunnen voorspellen hoe cliënten zullen reageren op de komst van een hulphond. Er wordt aangegeven dat er meer inzicht nodig is in welk type hulphond voor welke problematiek passend is. Door deze inzichten kunnen zorgprofessionals met meer zekerheid passende matches te maken. “Afstemming van de inzet van hulphonden is belangrijk”, aldus respondent 6. Benadrukt wordt dat de keuze van de hulphond zorgvuldig moet worden afgestemd op de specifieke behoefte en omstandigheden van de cliënten, zodat overzichtelijk wordt bij welke specifieke behoefte een hulphond het meest passend is.

Een ander belangrijk vraagstuk betreft de verantwoordelijkheid die gepaard gaat met het hebben van een hulphond. Hierbij wordt door één van de respondenten de vraag gesteld of deze verantwoordelijkheid beperkend zou kunnen werken voor het streven naar zelfstandigheid en onafhankelijkheid. Respondent 1 zegt: “Je bent twintig en hebt een hond en de mensen die je kent die gaan op vakantie, wat doe je dan? Het is heel leuk, een hond, en tegelijkertijd brengt het ook een gigantische verantwoordelijkheid met zich mee.” Een andere respondent benadrukt dat problematiek juist kan afnemen bij aanwezigheid van de hond.

Daarnaast wordt kritisch gekeken naar de methoden waarmee de effectiviteit van de inzet van hulphonden wordt gemeten. Vaak wordt hierbij gebruikgemaakt van zelfrapportage, maar er wordt door de respondenten geopperd dat er behoefte is aan een meer diepgaande evaluatie van de impact op verschillende aspecten van het leven van de cliënt. Respondent 1 illustreert: “Soms is het niet verkeerd om ergens objectief na te kijken. Dus zijn crisisopnames verkort, verminderd? Word je voor iets anders opgenomen? Ziet je problematiek er anders uit? Heb je inmiddels een baan gevonden? Ben je weer in staat om een opleiding te volgen? Kan je zelf boodschappen doen? Kan je alledaagse dingen zelf wel oppakken? Ik denk dat we daar goed naar moeten kijken.

Niet alleen naar of het verbeterd is ja of nee. Op basis van zelfrapportage weet je nooit helemaal 100% zeker waar het aan ligt.”

Een ander vraagstuk dat tijdens de interviews naar voren komt is de geschiktheid van personen die betrokken zijn bij het matchen van hulphonden met individuen. Respondenten benadrukken dat fokkers vaak uitgebreide kennis hebben van honden en hun gedrag, maar doorgaans niet geschoold zijn in de menselijke psyche. Dit roept vragen op over de capaciteit van fokkers om een geschikte match te maken tussen mensen met ernstige psychische problemen en een hulphond.

Een ander belangrijk probleem dat zorgprofessionals noemen, gaat over geld en het gebruik van hulphonden. Sommige cliënten hebben genoeg energie om zich te concentreren op het gedeelte ‘geld om een hulphond te krijgen’, maar ze vinden het moeilijk om gewone dingen te doen, zoals boodschappen. Dit roept de vraag op wie er verantwoordelijk is voor het oplossen van het probleem dat er genoeg energie is vanuit de cliënt om het financiële proces aan te gaan, maar er niet genoeg energie is en er strijd blijft bestaan om de dingen in het dagelijks leven op te pakken. Zo illustreert respondent 3: “Kijk naar het stuk financiën, zonde als daar wel energie genoeg voor is, maar naar de supermarkt gaan niet, wie pakt die discrepantie op?”.

Een aanvullend vraagstuk benadrukt dat problematiek juist kan afnemen bij aanwezigheid van de hond. Zoals respondent 4 benadrukt: “Wanneer iemand zichzelf niet kan verzorgen, kan diegene al helemaal niet voor een hond zorgen” Aan de andere kant benadrukt respondent 5 dat de aanwezigheid van een hulphond juist kan leiden tot een verbeterde inzet voor zelfverzorging, zowel voor de cliënt als voor de verzorging van de hond zelf. De hulphond kan dus ook verrassend goed helpen en daar wordt te weinig naar gekeken vindt respondent 5.

Tot slot wordt er aandacht gevraagd voor de evaluatie van de effectiviteit op lange termijn. Dit omvat niet alleen de vraag of bepaalde problemen zijn verminderd, maar ook of er sprake is van positieve veranderingen in crisisopnames, en hoe deze veranderingen worden gemeten en geïnterpreteerd. Respondent 7 zegt: “Zijn crisisopnames echt verkort of verminderd? Waarvoor word je opgenomen? Ziet je problematiek er anders uit? Heb je inmiddels een baan gevonden? Niet alleen is het verbeterd ja of nee, maar ga er dieper op in”.

3.3 Aard problematiek hulphond

De derde hoofdcategorie betreft de problematiek waarbij zorgprofessionals een hulphond passend achten voor cliënten met psychische problemen. De subcategorieën zijn ‘Problematiek aanraden hulphond’, ‘Overwegingen aanraden hulphond’, ‘Problematiek afraden hulphond’ en ‘Overwegingen afraden hulphond’.

3.3.1 Problematiek aanraden hulphond

Een eerste subcategorie betreft het aanraden van een hulphond bij bepaalde problematiek. Problematiek kan verwijzen naar een specifiek psychisch gerelateerde diagnose. Uit de data blijkt dat een hulphond het meest wordt aangeraden bij autisme, vijf van de acht respondenten geven dit aan. Gevolgd door PTSS waarbij vier respondenten aangeven een hulphond aan te bevelen. Respondent 6 zegt hierover: “Bij PTSS en autisme heb ik gezien dat het enorm goed werkt.” Tevens raden respondenten de hulphond ook aan bij een angststoornis. Daarnaast noemen respondenten ook symptomen van psychisch gerelateerde aandoeningen. Dit zijn dissociatieproblemen, emotieregulatieproblemen en psychosociale problematiek.

3.3.2 Overwegingen aanraden hulphond

Een tweede subcategorie betreft de overwegingen bij het aanraden van een hulphond. Hier komt naar voren dat de meerwaarde van de hulphond onder andere ligt in het bevorderen van deelname aan de maatschappij. Vier van de acht respondenten benoemen dat het hebben van een hulphond kan zorgen voor structuur in het dagelijks leven, aangezien de hond moet worden uitgelaten, wat mensen activeert om naar buiten te gaan. Respondent 5 verduidelijkt dit: "Op deze manier zal deelnemen aan de samenleving weer een stuk makkelijker gaan." Daarnaast geven twee respondenten aan dat de hulphond bijdraagt aan het vergroten van de maatschappelijke deelname door ondersteuning te bieden bij activiteiten zoals boodschappen doen en reizen.

Bovendien wordt opgemerkt dat een hulphond een gevoel van vertrouwen geeft, wat het nemen van vervolgstappen vergemakkelijkt. Bij traumagerelateerde klachten hebben mensen vaak moeite met hechting en vertrouwen. De hulphond kan goed helpen om dat terug te winnen. De meerderheid van de respondenten benadrukt ook het belang van de veiligheid die een hulphond biedt. Er wordt meerdere keren benoemd dat het altijd naast je hebben van een hond, een gevoel van veiligheid geeft. Ten slotte wordt opgemerkt dat een hulphond ook sociaal van betekenis is, waardoor het sociale netwerk wordt uitgebreid. Respondent 7 zegt: “Een hulphond brengt

natuurlijk ook op een bepaalde manier een structuur. En kan ook sociaal wat voor je betekenen, je netwerk wordt uitgebreid.”

Zorgprofessionals benadrukken dat cliënten aan specifieke basisvoorwaarden moeten voldoen voordat een hulphond wordt ingezet. Zes van de acht respondenten vertellen dat mensen in staat moeten zijn te allen tijde de veiligheid van de hond moeten kunnen waarborgen, ongeacht de omstandigheden. Een hond als hulpmiddel inschakelen voor iemand die crisisgevoelig is ook niet handig voor de veiligheid van de hond. Respondent 6 stelt: “Ondanks dat je last hebt van je psychische klachten, moet je met de hond verder blijven gaan. Dat je de veiligheid van je hond goed kan borgen.”

Hiernaast wordt door de meerderheid aangegeven dat het vermogen om voor zichzelf te zorgen van cruciaal belang is. “Wanneer dit niet lukt, zal er ongetwijfeld geen mogelijkheid zijn om voor een hond te zorgen, wat uiteindelijk kan resulteren in een gevaar voor de hond,” vertelt respondent 1. Meerdere respondenten geven aan dat het welzijn van de hond voorop staat, aangezien verwaarlozing van een hond een ernstige impact kan hebben op diens ontwikkeling. Bovendien kan een heftige reactie van de hond op trauma de ontwikkeling van de hond in gevaar brengen. Daarom is het van belang dat iemand kan instaan voor dierenwelzijn en dit belangrijk vindt, zoals respondent 5 aanhaalt.

Een andere voorwaarde is dat de persoon affiniteit heeft met een hond en van dieren houdt. Zo niet, dan is de hulphond volgens de respondenten geen effectief hulpmiddel. Ook wordt opgemerkt dat een persoon tot op zekere hoogte financieel in staat moet zijn om de zorg voor een hulphond op zich te nemen, of open moet staan voor financiële ondersteuning. “Het hebben van een hulphond is geen goedkope optie, dus of je moet dat zelf kunnen dragen of via je netwerk” zegt respondent 6.

3.3.3 Problematiek afraden hulphond

Een derde subcategorie is het afraden van een hulphond bij bepaalde problematiek. Deze problematiek kan opnieuw verwijzen naar psychische diagnoses. Uit de interviews blijkt dat de hulphond het meest wordt afgeraden bij personen met een persoonlijkheidsstoornis. Drie van de acht respondenten vindt dat de hulphond in dit geval niet het gewenste effect heeft waar die voor bedoeld is. Respondent 7 benadrukt dit: “Bij een narcistische persoonlijkheidsstoornis is de hulphond denk ik niet het goede hulpmiddel.”

Daarnaast wordt benoemd dat een hulphond niet snel ingezet moet worden bij iemand met een verstandelijke beperking en een ander zou het afraden bij verslaving. “Iemand die daardoor psychotisch wordt, kan het welzijn van de hond in gevaar brengen, wat belangrijk is”. Nog een andere respondent zegt het af te raden wanneer mensen ernstig dissociëren in het geval van autisme en PTSS. De respondent geeft aan dat personen dan zelf niet meer goed weten wat ze doen in zo’n moment, waardoor de veiligheid van de hond niet kan worden gewaarborgd.

3.3.4 Overwegingen afraden hulphond

De laatste subcategorie zijn de overwegingen die zorgprofessionals hebben om het gebruik van een hulphond af te raden. De overwegingen zijn gegroepeerd in drie categorieën. De eerste categorie omvat de vraag of een hulphond daadwerkelijk de oplossing vormt voor het probleem van de cliënt. Respondenten benadrukken dat de afweging afhangt van de aard en ernst van de problemen, inclusief eerdere hulpverlening en eventuele bijkomende problemen. “Wanneer iemand al vijf stoornissen heeft, is het belangrijk om na te gaan of de goede diagnose is gesteld en waarom andere vormen van hulp niet aanslaan”, aldus respondent 8. Het lijkt belangrijk na te gaan waar de hond precies voor wordt ingezet en wat iemand van de hond verlangt, evenals het verkennen van mogelijke alternatieve oplossingen voor het probleem. Respondent 2 zegt: “het is de vraag of iemand met alleen een hulphond zonder professionele hulpverlening daarnaast gaat krijgen wat diegene verlangt. Je schept de verwachtingen van een hond heel hoog als je denkt dat dat alles is wat het oplost en dat is ook niet wat ik in de praktijk zie.”

De tweede categorie betreft geschiktheid van de hond bij de cliënt. Zorgprofessionals vinden het belangrijk om te onderzoeken of per se een gecertificeerde psychosociale hulphond moet worden ingezet, of dat een ander therapiedier of zelfs gewone hond ook volstaat. Respondent 4 zegt: “De toegevoegde waarde van een hulphond ten opzichte van een gewone hond is misschien maar heel klein.” De meerderheid van de zorgprofessionals vindt dat de hulphond niet veel verschilt van een normale thuishond. Bovendien is het essentieel dat het ras van de hond aansluit bij de specifieke problematiek en dat er geen mismatch ontstaat die het probleem niet oplost. Ook moet rekening worden gehouden met situaties waarin de cliënt angstig en paniekerig is, waarbij een angstige hond niet geschikt is.

Tot slot omvat categorie drie de eerdergenoemde basisvoorwaarden waar cliënten aan moeten voldoen voordat een hulphond wordt ingezet volgens zorgprofessionals. De basisvoorwaarden worden gezien als een overweging om de hulphond af te raden, wanneer

cliënten hier niet aan voldoen. Zie onder paragraaf 3.3.2 op pagina 18 het gedeelte tekst over de basisvoorwaarden.

4. Discussie

De aanleiding voor dit onderzoek was dat het perspectief van de zorgprofessional over de implementatie van de hulphond onderbelicht blijft in de wetenschappelijke literatuur. Hierom zijn er in dit onderzoek semi-gestructureerde interviews gehouden om de hoofdvraag middels drie deelvragen te beantwoorden. De deelvragen zijn gecodeerd in hoofd- en subcategorieën. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: ‘Wat zijn de ervaringen van zorgprofessionals met betrekking tot de implementatie van psychosociale assistentiehonden bij cliënten met psychische problemen?’

4.1 Betrokkenheid zorgprofessionals

Uit het onderzoek naar de eerste hoofdcategorie ‘Betrokkenheid zorgprofessionals’ komt naar voren dat de betrokkenheid van zorgprofessionals bij de aanvraag van hulphonden voor cliënten met psychische problemen sterk varieert. De bijbehorende deelvraag is: ‘Hoe verschilt de betrokkenheid van zorgprofessionals met betrekking tot het implementeren van hulphonden bij cliënten met verschillende soorten problematiek?’.

In de subcategorie ‘Betrokkenheid bij aanvraag’ wordt duidelijk dat zorgprofessionals signaleren dat het proces om een hulphond aan te vragen ingewikkeld is. Er liggen beslismomenten buiten de invloedssfeer van de zorgprofessional, zowel bij de hulphondorganisaties als bij de WMO. Er zijn weinig aanknopingspunten om vast te stellen waarom de ene gemeente wel een hulphond financiert en de andere niet. Evenzo is het moeilijk te achterhalen op basis waarvan cliënten worden geaccepteerd of geweigerd door hulphondenorganisaties. Dit kan bij jongeren een gevoel van discriminatie en oneerlijkheid veroorzaken, wat hun al kwetsbare mentale gezondheid verder kan verslechteren.

In de subcategorie ‘Mate van betrokkenheid’ geven respondenten aan dat professionals een actieve, maar ondersteunende rol moeten spelen bij de aanvraagprocedure voor hulphonden. De meningen verschillen over wat deze rol precies inhoudt, met nadruk op emotionele, administratieve en creatieve ondersteuning. Zorgprofessionals moeten voorzichtig zijn met het aannemen van een sturende rol, want dit kan ten koste gaan van de onafhankelijkheid en zelfstandige inzet van een cliënt. Personen met mentale welzijnsproblemen hebben juist succeservaringen nodig. Wanneer zij zelfregie hebben in het proces, zullen succeservaringen bijna volledig te danken zijn aan de persoon zelf wat leidt tot meer zelfvertrouwen en autonomie.

Er is kortom veel onduidelijkheid over de mate van ondersteuning van de zorgprofessional in het proces van het aanvragen van de hulphond, zowel richting de hulphondorganisaties als bij

het aanvragen bij de gemeente. De respondenten hebben weinig invloed op beslissingen van een gemeente en de hulphondorganisaties. Echter, als een zorgprofessional dit proces eenmaal doorlopen heeft, kan deze beter inschatten hoe een gemeente zal reageren op een volgende aanvraag. Het lijkt raadzaam om meer duidelijkheid te krijgen in de argumentatie van een hulphondorganisatie en een gemeente om een cliënt al dan niet aan te nemen of af te wijzen.

4.2 Impact hulphond

Uit onderzoek naar de tweede hoofdcategorie 'Impact hulphond' blijkt dat zorgprofessionals zowel positieve als negatieve veranderingen waarnemen in het welzijn en gedrag van cliënten na de komst van een hulphond. De bijbehorende deelvraag is: 'Hoe beoordelen zorgprofessionals de veranderingen in het welzijn en gedrag van hun cliënten na de komst van de hulphond?'.

In de subcategorie 'Vooruitgang' rapporteren respondenten positieve verbeteringen in de levenskwaliteit van cliënten, wat overeenkomt met literatuurbevindingen die aantonen dat hulphonden positieve effecten hebben op het sociale en psychologische welzijn van jongeren (Van der Helm, 2020; Lloyd, 2019; Rodriguez et al., 2020). Bijvoorbeeld, Rodriguez et al. (2020) melden dat individuen na het ontvangen van een hulphond verbeteringen in hun sociale, emotionele en psychologische gezondheid ervaren, wat hun uiteindelijke levenskwaliteit verbetert.

In de subcategorie 'Achteruitgang' geven respondenten aan weinig tot geen verbetering te zien na de komst van de hond. Eén respondent merkt zelfs een averechtse situatie op bij een cliënt, waarbij haar cliënt niet naar buiten kon door de gezondheid van de hulphond. Dit benadrukt het belang van regelmatige gezondheidscontroles voor de hond, om te voorkomen dat de gezondheid van de hond de cliënt belemmert in zijn functioneren.

In de subcategorie 'Vraagstukken' komen diverse vraagstukken naar voren die volgens respondenten nader onderzoek vereisen. Eén respondent benadrukt bijvoorbeeld dat verbeteringen na de komst van een hulphond mogelijk ook zonder de hond kunnen optreden. Echter heeft de unieke rol en training van een hulphond wel degelijk specifieke voordelen die een normale thuishond niet kan bieden, zoals iemand uit een nachtmerrie of dissociatie halen. Lloyd (2019) bevestigt dit door te stellen dat hulphonden opgeleid worden om gespecialiseerde taken uit te voeren die zijn afgestemd op de behoeften van cliënten. Zo kunnen hulphonden iemand helpen bij het ontwaken uit nachtmerries of het doorbreken van dissociatieve episodes, iets wat een normale huishond niet kan doen. Er is discussie over hoe de verantwoordelijkheid van het hebben van een

hulphond bijdraagt aan zelfstandigheid. Eén respondent vindt dat een hulphond beperkend kan werken voor het vergroten van zelfstandigheid. Bergen-Cico et al. (2018) benoemen een soortgelijk fenomeen. Er wordt gezegd dat het belangrijk is om in gedachten te houden dat de psychologische voordelen van de hulphond niet gegarandeerd zijn en dat het hebben van een hulphond nieuwe stressoren met zich mee kan brengen die bestaande aandoeningen juist kunnen verergeren. Echter, een andere respondent benoemt dat problematiek juist kan afnemen bij aanwezigheid van de hond. De verantwoordelijkheid kan dus ook positief bijdragen aan het ontwikkelen van belangrijke levensvaardigheden en het vergroten van de zelfredzaamheid.

Samenvattend verschillen de meningen over de effecten van hulphonden op het welzijn van cliënten. De acht vraagstukken benadrukken de hoeveelheid onduidelijkheid die er heerst over de inzet van een hond, wat verder onderzoek vereist. Een consistente benadering van zorgprofessionals bij de implementatie van deze interventie is cruciaal. Dit komt overeen met literatuur, zoals Winkle en Hendrix (2012), die benoemen dat het essentieel is dat zorgprofessionals een uniforme aanpak hanteren waarin alle zorgprofessionals dezelfde procedures en richtlijnen volgen bij de implementatie van het inzetten van hulphonden.

4.3 Aard problematiek hulphond

Uit het onderzoek naar de derde hoofdcategorie ‘Aard problematiek hulphond’ komt naar voren dat respondenten uiteenlopende meningen hebben wanneer en waarom een hulphond moet worden aanbevolen of afgeraden. De meningen zijn gebaseerd op verschillende overwegingen en basisvoorwaarden. De bijbehorende deelvraag is: ‘Bij welke problematiek achten zorgprofessionals een hulphond passend voor cliënten met psychische problemen?’.

In de subcategorie ‘Problematiek aanraden hulphond’ raden respondenten voornamelijk hulphonden aan bij autisme, PTSS, angststoornissen, dissociatieproblemen, emotieregulatieproblemen en psychosociale problematiek. Dit komt overeen met de literatuur: Lloyd (2019) meldt ondersteuning bij depressie, angst, PTSS en paniekaanvallen. Rodriguez et al. (2020) tonen verbeterd emotioneel functioneren en kwaliteit van leven. Beetz et al. (2012) bevestigen effectiviteit bij autisme en paniekaanvallen. Van der Helm (2020) en Lloyd (2019) melden verminderde depressieve gevoelens en verbeterde emotionele ondersteuning.

In de subcategorie ‘Overwegingen aanraden hulphond’ benadrukken respondenten verschillende overwegingen bij het aanraden van een hulphond, waaronder het bevorderen van maatschappelijke deelname, bieden van structuur, vertrouwen en veiligheid en het vergroten van

een sociaal netwerk. Alle respondenten zijn het eens dat aan specifieke basisvoorwaarden moet worden voldaan voordat een hulphond wordt ingezet, zoals het waarborgen van de veiligheid van de hond en het vermogen van de cliënt om voor zichzelf en de hond te zorgen. Bij de basisvoorwaarde dat mensen in crisissituaties geen hulphond zouden mogen krijgen, kunnen echter ook tegenargumenten worden gegeven. Als cliënten in crisissituaties een hulphond zouden krijgen, zou dat druk op de zorg verminderen doordat wachtlijsten en andere zorgvormen korter zouden worden. Daarnaast kunnen hulphonden escalatie in crisissituaties voorkomen en op lange termijn kostenbesparend zijn door het voorkomen van dure behandelingen en ziekenhuisopnames. Dit geldt zelfs voor cliënten met beperkte financiële middelen, waarbij langetermijnvoordelen zwaarder kunnen wegen dan de initiële kosten. Gezien de potentiële kostenbesparingen zou daarom financiële beperking ook heroverwogen moeten worden als basisvoorwaarde.

In de subcategorie 'Problematiek afraden hulphond' raden respondenten het gebruik van hulphonden af bij mensen met persoonlijkheidsstoornissen, ernstige dissociatie bij autisme of PTSS, verstandelijke beperkingen en verslavingen. Hoewel sommige persoonlijkheidsstoornissen zoals borderline uitdagingen kunnen veroorzaken in de zorg voor een hond, kan een hulphond toch veiligheid en comfort bieden, vooral bij mensen met vermijdende persoonlijkheidsstoornissen. Niet alle persoonlijkheidsstoornissen zijn hetzelfde, dus een algemene uitsluiting zou niet logisch zijn. Daarnaast valt op dat er tegenstrijdige meningen zijn over het gebruik van hulphonden bij PTSS; sommige respondenten raden het af, terwijl anderen het juist aanbevelen.

In de subcategorie 'Overwegingen afraden hulphond' benoemen respondenten hoofdoverwegingen om de hulphond af te raden. De eerste hoofdoverweging is of een hulphond daadwerkelijk de juiste oplossing is voor de cliënt, de tweede hoofdoverweging betreft de geschiktheid van de hond voor de cliënt, waarbij zorgprofessionals noemen dat het verschil tussen een hulphond en een gewone hond minimaal is. Tot slot worden eerdergenoemde basisvoorwaarden voor het inzetten van een hulphond besproken als overweging.

Samenvattend zijn er verschillende meningen over wanneer en waarom hulphonden aanbevolen of afgeraden moeten worden, gebaseerd op diverse overwegingen en basisvoorwaarden. Het is essentieel om elke cliënt individueel te beoordelen vanwege de uiteenlopende impact van hulphonden, afhankelijk van specifieke problemen, persoonlijke behoeften en omgevingsfactoren. Dit stelt zorgprofessionals in staat om weloverwogen

beslissingen te nemen die rekening houden met de unieke omstandigheden en behoeften van elke cliënt.

Op basis van de verzamelde data kan als antwoord op de hoofdvraag gegeven worden dat de ervaringen van zorgprofessionals met betrekking tot het implementeren van psychosociale assistentiehonden bij cliënten met psychische problemen uiteenlopen. De geïdentificeerde categorieën ‘Betrokkenheid zorgprofessional’, ‘Impact hulphond’ en ‘Aard problematiek hulphond’ vormen belangrijke aanknopingspunten in dit onderzoek. Het is belangrijk dat zorgprofessionals de rol en effectiviteit van hulphonden als interventie beter leren begrijpen om de hulpverlening te optimaliseren en de psychische problemen van jongeren steeds verder terug te dringen. Dit komt overeen met het onderzoek van Merk et al. (2021), waarin wordt benadrukt dat het essentieel is voor zorgprofessionals om inzicht te krijgen in de inzet en effectiviteit van hulphonden als onderdeel van hulpverlening. Een goed begrip van hoe deze honden kunnen bijdragen aan de gezondheid en het welzijn van cliënten is cruciaal, omdat misinformatie over hulphonden beleidsbeslissingen kan beïnvloeden. Dit kan uiteindelijk leiden tot slechte behandeling en suboptimale gezondheidsuitkomsten voor cliënten met hulphonden, aldus Merk et al. (2021).

4.4 Beperkingen

Ondanks de grondige uitvoering van dit onderzoek zijn er enkele beperkingen die de interpretatie van de resultaten kunnen beïnvloeden. Ten eerste is de steekproefgrootte mogelijk niet representatief voor alle zorgprofessionals in de geestelijke gezondheidszorg. Met 8 deelnemers aan het onderzoek kan het zijn dat bepaalde perspectieven niet volledig zijn vertegenwoordigd, waardoor de generaliseerbaarheid van de bevindingen beperkt is. Het doel van 10 deelnemers werd niet gehaald, wat de diepgang van de verzamelde gegevens kan hebben beïnvloed.

Daarnaast kent het gebruik van een semi-gestructureerde interviewmethode beperkingen. Ondanks het streven naar flexibiliteit en diepgang in de interviews, kan de vooraf bepaalde lijst met vragen sommige aspecten van de ervaringen van de zorgprofessionals hebben beperkt. Respondenten kunnen bepaalde informatie hebben achtergehouden of sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven, ondanks het verzoek van de interviewer om eerlijk en gedetailleerd te reageren (Wolter & Herold, 2018). Ook kunnen ondanks de aangegeven instructies voor objectiviteit, de persoonlijke achtergrond of ervaring van de interviewer invloed hebben gehad op

de manier waarop de vragen werden gesteld of geïnterpreteerd, wat mogelijk heeft geleid tot vertekeningen in de gegevens (Nunkoosing, 2005).

Een andere beperking heeft betrekking op de wervingsmethode van de deelnemers. Doordat respondenten zijn voorgeselecteerd op de criteria ‘zorgprofessionals met ervaring met hulphonden’ en door persoonlijk netwerk van de onderzoekers kan er sprake zijn van een selectiebias. De deelnemers die via indirect netwerk zijn geworven, vertegenwoordigen mogelijk niet de volledige diversiteit aan zorgprofessionals in de GGZ, wat de generaliseerbaarheid van de bevindingen kan beïnvloeden.

Daarnaast richt het onderzoek zich op een momentopname van de ervaringen van zorgprofessionals, waardoor veranderingen over de tijd niet worden gemeten. Hierdoor kan het onderzoek geen inzicht geven in hoe de ervaringen en percepties van zorgprofessionals zich ontwikkelen of veranderen wanneer zij meer ervaring opdoen of als er veranderingen in de omgeving plaatsvinden. Dit betekent ook dat het moeilijk is om conclusies te trekken over de effectiviteit van bepaalde interventies.

Tenslotte kan de focus van het onderzoek op de percepties van zorgprofessionals een beperking zijn, omdat het perspectief van cliënten mogelijk niet volledig is meegenomen. De gegevens zijn verzameld via interviews, waarbij de zorgprofessionals zelf hun ervaringen benoemden. Dit kan leiden tot subjectieve interpretaties en mogelijk vertekende rapportages, afhankelijk van de individuele percepties en herinneringen van de deelnemers.

4.5 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Hoewel huidig onderzoek zich richtte op de ervaringen van zorgprofessionals met hulphonden bij cliënten met psychische aandoeningen, kwam naar voren dat er vaak een gebrek aan kennis en training is met betrekking tot de regelgeving en het beleid rondom hulphonden (Merk et al., 2021). Toekomstig vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op hoe gerichte training en educatieprogramma's voor zorgprofessionals de kennis en het begrip van hulphonden kunnen verbeteren. Dit kan helpen bij het ontwikkelen van effectieve methoden voor het integreren van hulphonden in zorginstellingen.

Een ander belangrijk aspect voor vervolgonderzoek is het bestuderen van de langetermijneffecten van het gebruik van psychosociale assistentiehonden op het welzijn van cliënten. Dit kan helpen een beter inzicht te krijgen in hoe hulphonden bijdragen aan de verbetering van het welzijn en de stabiliteit van cliënten over een langere periode. Specifiek moet worden

onderzocht of en hoe crisisopnames verminderen. Door deze gebieden verder te verkennen, kunnen we een beter begrip ontwikkelen van hoe zorgprofessionals optimaal kunnen bijdragen aan de implementatie en het succes van psychosociale assistentiehonden bij cliënten met psychische problemen waardoor hulpverlening wordt geoptimaliseerd en gezondheidsproblemen onder jongeren afnemen.

Ook zou het waardevol zijn om de effectiviteit van hulphonden te vergelijken met andere vormen van therapie en ondersteunende interventies. Dit kan helpen bepalen wanneer hulphonden meerwaarde hebben ten opzichte van een ‘normale’ thuishond of andere dierondersteunde interventies. Daarnaast zou de inzet van de semi-gestructureerde interviews in combinatie met een kwantitatieve methode, zoals bijvoorbeeld een enquête, een meerwaarde kunnen bieden aan het versterken van de betrouwbaarheid van de resultaten. Doordat triangulatie kan leiden tot een diepgaander begrip van hetgeen wat onderzocht wordt, kunnen aanvullende inzichten aan het licht komen en worden conclusies met meer zekerheid versterkt (Lawlor et al., 2017)

Kortom, de ervaringen van zorgprofessionals met betrekking tot de implementatie van hulphonden bij mensen met psychische problemen zijn divers en onderhevig aan verschillende overwegingen en randvoorwaarden. Er is geen eenduidig antwoord, maar het is belangrijk om de complexiteit van het onderwerp te erkennen en verder onderzoek te doen om een beter begrip te krijgen van de rol en effectiviteit van hulphonden in de geestelijke gezondheidszorg. Dit kan leiden tot verbeterde zorgverlening en uiteindelijk tot een afname van mentale gezondheidsproblemen bij jongeren.

5. Referenties

Beetz, A., Uvnäs-Moberg, K., Julius, H., & Kotrschal, K. (2012). Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: the possible role of oxytocin. *Frontiers in psychology*, 3, 234.

Bergen-Cico, D., Smith, Y., Wolford, K., Gooley, C., Hannon, K., Woodruff, R., Spicer, M., & Gump, B. B. (2018). Dog Ownership and Training Reduces Post-Traumatic Stress Symptoms and Increases Self-Compassion Among Veterans: Results of a Longitudinal Control Study. *The Journal Of Alternative And Complementary Medicine/Journal Of Alternative And Complementary Medicine*, 24(12), 1166–1175. <https://doi.org/10.1089/acm.2018.0179>

Boer, M., Van Dorsselaer, S., De Looze, M., De Roos, S. A., Brons, H., Van den Eijnden, R., Monshouwer, K., Huijnk, W., Ter Bogt, T., Vollebergh, W., & Stevens, G. (2022). *HBSC 2021: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht. ISBN: 978-90-393-7505-1

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022, 19 april). Geluksgevoel bij jongvolwassenen afgenomen. *Centraal Bureau Voor de Statistiek*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/16/geluksgevoel-bij-jongvolwassenen-afgenomen>

Foltin, S., Glenk, L. M., Castro-Alonso, A., & Sacchini, S. (2023). Current perspectives on the challenges of implementing assistance dogs in human mental health care. *Veterinary Sciences*, 10(1). <https://doi.org/10.3390/vetsci10010062>

Gillett J, Weldrick R. Effectiveness of psychiatric service dogs in the treatment of post-traumatic stress disorder among veterans. Hamilton, ON: McMaster University; 2014.

Gravrok, J., Howell, T. J., Bendrups, D., & Bennett, P. (2019). Thriving through relationships: assistance dogs' and companion dogs' perceived ability to contribute to thriving in individuals with and without a disability. *Disability And Rehabilitation: Assistive Technology*, 15(1), 45–53. <https://doi.org/10.1080/17483107.2018.1513574>

Heale, R., & Twycross, A. (2015). Validity and reliability in quantitative studies. *Evidence Based Nursing, 18*(3), 66–67. <https://doi.org/10.1136/eb-2015-102129>

Keyes, C. L. M. (2002). The Mental Health Continuum: From Languishing to Flourishing in Life. *Journal Of Health And Social Behavior, 43*(2), 207. <https://doi.org/10.2307/3090197>

Lawlor, D. A., Tilling, K., & Smith, G. D. (2017). Triangulation in aetiological epidemiology. *International Journal Of Epidemiology, dyw314*. <https://doi.org/10.1093/ije/dyw314>

Lloyd, J., Johnston, L., & Lewis, J. B. (2019). Psychiatric Assistance Dog Use for People Living With Mental Health Disorders. *Frontiers in Veterinary Science, 6*. <https://doi.org/10.3389/fvets.2019.00166>

Merk, A., Nelson, E., Provost, A., Rasch, M., Forster, L., Nottingham, K., Simon, J. E., & Fredricks, T. R. (2021). A survey on health professionals' understanding of federal protections regarding service dogs in clinical settings. *Journal Of Osteopathic Medicine, 121*(3), 247–253. <https://doi.org/10.1515/jom-2020-0280>

Modlin, S. J. (2000). Service Dogs as Interventions: State of the Science. *Rehabilitation Nursing Journal, 25*(6), 212–219. <https://doi.org/10.1002/j.2048-7940.2000.tb01914.x>

Nunkoosing, K. (2005). The problems with interviews. *Qualitative Health Research, 15*(5), 698–706. <https://doi.org/10.1177/1049732304273903>

Nurenberg, J. R., Schleifer, S. J., Shaffer, T. M., Yellin, M., Desai, P. J., Amin, R., Bouchard, A. B., & Montalvo, C. (2015). *Animal-Assisted Therapy With Chronic Psychiatric Inpatients: Equine-Assisted Psychotherapy and Aggressive Behavior*. *Psychiatric Services, 66*(1), 80–86. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201300524>

Rodriguez, K. E., Greer, J., Yacilla, J., Beck, A. M., & O’Haire, M. E. (2020). The effects of assistance dogs on psychosocial health and wellbeing: A systematic literature review. *PLOS ONE*, *15*(12), e0243302. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243302>

Stevens, G. W. J. M., van Dorsselaer, S., Boer, M., de Roos, S., Duinhof, E. L., ter Bogt, T. F. M., ... & de Looze, M. (2018). *HBSC 2017. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht University.

Van der Helm, P. (2020). De effectiviteit van psychosociale hulphonden bij PTSS. *Zorg & Sociaal Web*. <https://sociaalweb.nl/nieuws/de-effectiviteit-van-psychosociale-hulphonden-bij-ptss/>

Walther, S., Yamamoto, M., Thigpen, A. P., Garcia, A., Willits, N. H., & Hart, L. A. (2017). Assistance Dogs: Historic Patterns and Roles of Dogs Placed by ADI or IGDF Accredited Facilities and by Non-Accredited U.S. Facilities. *Frontiers in Veterinary Science*, *4*. <https://doi.org/10.3389/fvets.2017.00001>

Winkle, M., & Hendrix, I. (2012). Service Dogs and People with Physical Disabilities Partnerships: A Systematic Review. *Occupational Therapy International*. <https://doi.org/10.1002/oti.323>

Wolter, F., & Herold, L. (2018). Sensitive Questions in Surveys: Testing the Item Sum Technique (IST) to Tackle Social Desirability Bias. In *SAGE Publications Ltd eBooks*. <https://doi.org/10.4135/9781526441928>

World Health Organization (2010). *Global recommendations on physical activity for health*. Geneva: World Health Organization.

Zee, A. (1983). Guide dogs and their owners: Assistance and friendship. In A. H. Katcher, & A. M. Beck (Eds.), *New perspectives on our lives with companion animals*, 472-483. *University of Pennsylvania Press*.

Bijlagen

I.	Bijlage A	Interviewleidraad zorgprofessional
II.	Bijlage B	Codebomen
III.	Bijlage C	Informatiebrief
IV.	Bijlage D	Toestemmingsformulier

Bijlage A
Interviewleidraad zorgprofessional

- 1) Kunt u kort iets over uzelf en uw functie vertellen?
 - a. Hoe lang werkt u al (ongeveer) in deze functie?
 - b. Kunt u, in het algemeen, iets vertellen over de cliënten waar u zoal mee werkt en de problemen waar zij tegen aanlopen?

- 2) Bent u bekend met de verschillende typen hulphonden?
 - a. Indien nee, geef korte uitleg hierover. Benoem vervolgens dat wij ons onderzoek richten op psychosociale assistentiehonden, ook wel psychiatrische hulphonden.

- 3) Heeft u een of meerdere cliënten met een psychosociale assistentiehond (gehad)?
 - a. Hadden deze cliënten hun hulphond al *voordat* ze bij u in behandeling kwamen?
 - b. Wist u van het bestaan van psychosociale assistentiehonden af voor u een cliënt had met een psychosociale assistentiehond of in aanvraag hiervan?

- 4) Heeft u zelf het idee van een psychosociale assistentiehond wel eens aan een cliënt geopperd?
 - a. Op basis waarvan heeft u dat idee aangedragen?
 - b. Hoe reageerde de cliënt hierop?

- 5) Heeft u een cliënt (gehad) die zelf met het idee van een psychosociale hulphond naar u toe kwam?
 - a. Wat vond u van dit idee?

- 6) Bij cliënten met welke problematiek zou u een psychosociale hulphond aanraden?
 - a. Welke factoren neemt u hierbij in overweging?

- 7) In welke gevallen zou u juist *geen* hulphond aanraden?
 - a. Welke factoren neemt u hierbij in overweging?

- 8) Bent u wel eens betrokken geweest bij het proces om de hulphond te verkrijgen (de aanvraag bij een hulphondorganisatie en/of de financiering hiervan)?
- Vindt u dat hulpverleners betrokken moeten zijn bij dit proces?
 - Zo ja, hoe?
- 9) Kunt u iets vertellen over hoe het uw cliënt(en) verging vanaf het eerste idee voor een hulphond tot het punt dat deze daadwerkelijk in diens leven kwam?
- Was de situatie stabiel, was er een vooruitgang of achteruitgang te merken?
- 10) Kunt u iets vertellen over hoe het uw cliënt(en) verging vanaf het punt dat de hulphond in diens leven kwam? Was er verschil te merken, en zo ja vanaf wanneer?
- 11) Omdat psychosociale assistentiehonden speciale taken verrichten, zijn de kosten voor de opleiding vaak hoog en vooral voor mensen in een kwetsbare situatie lastig te betalen. Hoe vindt u dat deze honden gefinancierd zouden moeten worden?
- Met eigen geld, via de zorgverzekering, via wmo?
- 12) Hoe is het financieringsproces bij uw cliënt(en) verlopen?
- Had het financieringsproces invloed op de mentale gezondheid van uw cliënt(en)?
- 13) Is het (soms langdurige) financieringsproces een reden voor u om een cliënt af te raden om een hulphond te nemen?
- Als de aanvraag makkelijker zou gaan, als in sneller en duidelijker, zou u dan sneller een psychosociale assistentiehond aanraden?

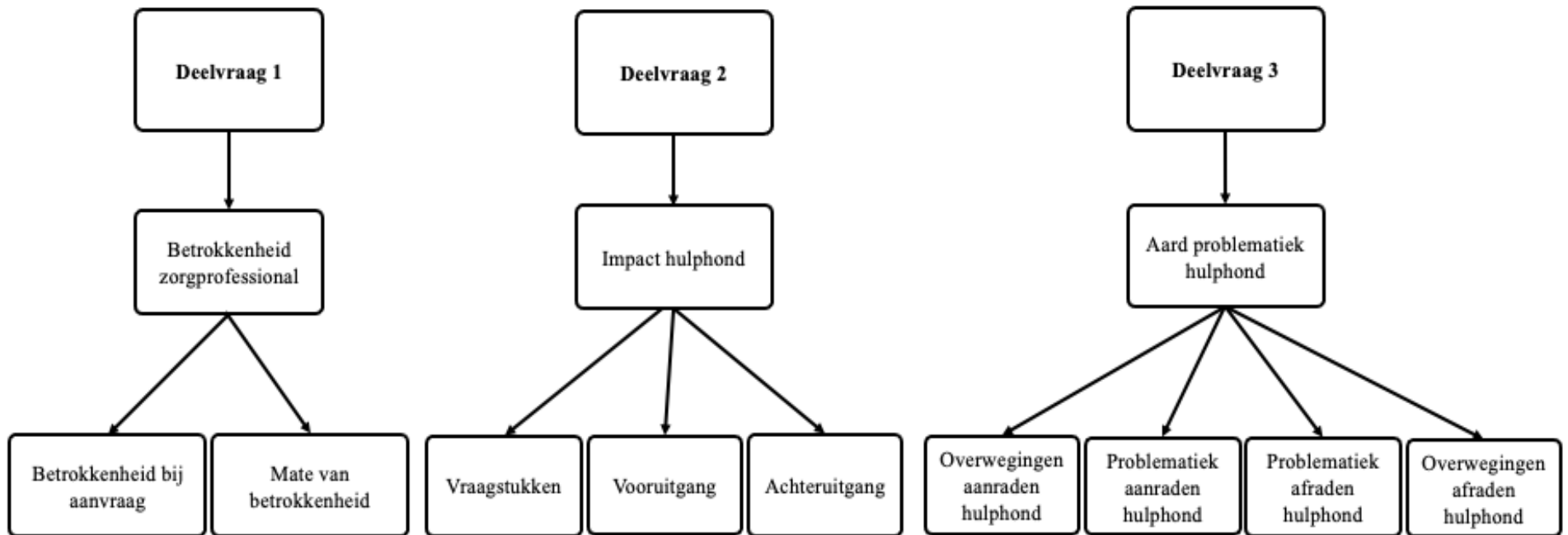
Bijlage B
Codebomen

Codeboom 1

Relatie tussen deelvragen, hoofd- en subcategorieën en aantal citaten

Hoofdcategorie	Subcategorie	Aantal citaten
Deelvraag 1: Betrokkenheid zorgprofessional		30
	Betrokkenheid bij aanvraag	12
	Mate van betrokkenheid	18
Deelvraag 2: Impact hulphond		42
	Vooruitgang	25
	Achteruitgang	8
	Vraagstukken	9
Deelvraag 3: Aard problematiek hulphond		44
	Problematiek aanraden hulphond	7
	Overweging aanraden hulphond	15
	Problematiek afraden hulphond	12
	Overwegingen afraden hulphond	10

Codeboom 2

Bijlage C

Informatiebrief aan respondenten

Beste Lezer,

Wij zijn 4 jongeren (Alynda, Robin, Mylèn en Gunou) en 2 onderzoekers (Steffie en Annemiek). We hebben een subsidie gekregen van organisatie ZonMW om onderzoek uit te voeren naar psychosociale hulphonden voor jongeren en de financiering hiervan. In het programma Kassa (BNNVARA) hebben wij hier recent over verteld. De uitzending is [hier](#) terug te kijken.

Hulphonden zijn speciaal getrainde honden die mensen met een beperking helpen om de kwaliteit van leven te vergroten. Het bekendste voorbeeld is de geleidehond die iemand met een visuele beperking helpt. Wij focussen ons onderzoek op psychosociale assistentiehonden die mensen ondersteunen met een psychische beperking zoals PTSS, autisme, angst- en eetstoornissen. Dit doen ze bijvoorbeeld door spanning te leren herkennen en aangeven, nachtmerries te onderbreken, te bufferen (persoonlijke ruimte behouden) en diepe druk te verlenen om van binnen uit te kalmeren.

Omdat psychosociale assistentiehonden speciale taken verrichten, zijn de kosten voor de opleiding vaak hoog en vooral voor jongeren in een kwetsbare situatie lastig te betalen. Veel jongeren die een psychosociale assistentiehond nodig hebben, kloppen voor de financiering daarvan aan bij hun gemeente (Wmo), omdat de zorgverzekering deze honden niet vergoedt.

Ons onderzoek heeft als doel om erachter te komen voor wie en wanneer een psychosociale hulphond passend is en wat gemeenten en zorgverzekeraars nodig hebben om goede keuze te maken wat betreft de financiering hiervan.

Voor het onderzoek zouden wij graag u, als zorgprofessional hierover willen interviewen. Zou u hiervoor openstaan? Het interview duurt ongeveer 1-1.5 uur en kan online of op locatie plaatsvinden, al naar gelang uw voorkeur. Om de interviews achteraf uit te werken en te analyseren, zouden wij graag de audio opnemen.

De interviewresultaten zullen uiteindelijk verwerkt worden in een online richtlijn over psychosociale assistentiehonden. Wij geven hierbij niet aan wat door wie gezegd is, dus uitspraken die u doet tijdens het interview, zullen niet naar u terug te leiden zijn.

Het toestemmingsformulier voor dit interview vindt u hieronder. Als u vragen heeft, kunt u contact opnemen met mij, of met onderzoeker Steffie van der Steen van de Rijksuniversiteit Groningen (s.van.der.steen@rug.nl).

Alvast bedankt voor uw tijd.

Met vriendelijke groet,

{ *eigen naam* }

Bijlage D

Toestemmingsformulier

Interviews psychosociale assistentiehonden

- Ik heb de informatiebrief over het onderzoek gelezen. Als ik vragen heb, voor, tijdens, of na het onderzoek, kan ik contact opnemen met de hoofdonderzoeker dr. Steffie van der Steen (s.van.der.steen@rug.nl, 0653872403).
- Ik begrijp waar het onderzoek over gaat, wat er van mij wordt gevraagd, namelijk: deelnemen aan een interview over wanneer ik vanuit mijn functie een psychosociale assistentiehond passend vind en vragen over de financiering hiervan.
- Mijn antwoorden worden verwerkt in een online richtlijn over psychosociale assistentiehonden. Mijn uitspraken zullen hierbij niet naar mij terug te leiden zijn.
- De gegevens uit het interview worden alleen gebruikt voor het onderzoek en het opstellen van de online richtlijn over assistentiehonden. Ik begrijp dat ik contact kan opnemen met hoofdonderzoeker Steffie van der Steen (s.van.der.steen@rug.nl, 0653872403) om te vragen om mijn gegevens te verwijderen. De bewaartermijn bedraagt 10 jaar op een veilige server van de Rijksuniversiteit Groningen.
- Ik begrijp dat de deelname vrijwillig is. Ik geef toestemming voor deelname en weet dat ik elk moment mijn deelname kan stopzetten. Als ik besluit te stoppen, hoef ik niet uit te leggen waarom. Stoppen heeft (uiteeraard) geen negatieve gevolgen voor mij.
- Hieronder geef ik aan waar ik toestemming voor geef:

Toestemming om deel te nemen aan het onderzoek:

Ja, ik geef toestemming voor deelname aan dit onderzoek, dit is geldig tot: 01-06-2024

Nee, ik geef geen toestemming voor deelname aan het onderzoek

Toestemming voor het opnemen van de audio tijdens het onderzoek:

Ja, ik geef toestemming om de audio van het interview op te nemen.

Nee, ik geef geen toestemming om de audio van het interview op te nemen.

Toestemming voor het verwerken van mijn persoonsgegevens:

Ja, ik geef toestemming voor de verwerking van mijn persoonsgegevens (naam en functie). De bewaartermijn bedraagt 10 jaar. Ik weet dat ik op elk moment kan vragen om mijn gegevens te wissen, zelfs na afloop van het interview.

Nee, ik geef geen toestemming voor de verwerking van mijn persoonsgegevens.

Naam deelnemer:	Handtekening deelnemer:	Datum:

Naam onderzoeker:	Handtekening onderzoeker:	Datum:

De onderzoeker verklaart dat de deelnemer informatie heeft gekregen over het onderzoek.

U heeft recht op een kopie van dit toestemmingsformulier.